

Тозокко алып барчу жол да жакшы ниеттерден куралган дегендей, кээде бийлик тарабынан элдин кызыкчылыктары үчүн жасалып жаткандай реформалардын теңирден тескери натыйжа берген, башкача айтканда аталган кызыкчылыктарга карама-каршы келген учурлар көп. Мисалы, 2005-жылдагы төңкөрүштөн кийинки Бакиев бийлиги учурундагы эки жарым жылдагы бийлик вертикальдык чыңдоонун азгы келип эле бир үй-бүлөнүн диктатурасын орнотууга жол ачты, анткени саясий өнөктүктөрдү бийликтин кызыкчылыктарында өткөрүүдө чоң таасир берди. Анын саясатта гана эмес, экономикадагы кесепеттери да чоң болду. Бир аффрикада айтылгандай, "саясат - бул экономиканын концентрацияланган жүзөгө шырылышы" деген аныктамасын бир аз өзгөртүп айтсак, өткөн бийлик учурундагы саясий реформалардын аягы келип эле экономиканын негиздерин да кыйратууга алып келген. Бул макалада мамлекеттин негизи болгон муниципалитеттердин, демек, өлкөнүн да экономикасына терс таасирин тийгизген бир реформасынын кесепеттери жөнүндө сөз кыламыз.

Саясат экономиканын үстөмдүк кылганда...

Өлкөнүн Конституциясынын 2007-жылдагы жаңы редакциясы аны ойлоп тапкан "атаалары" тарабынан элге бийликтин вертикальдык чыңдоого багытталган иш-чаралардын негизи катарында түшүндүрүлгөн. 2005-жылдан кийинки коом ичиндеги карама-каршылыктардын, башаламандыктардын тажап турган элге бийлик мына ушундан кийин экономикалык реформалар менен тыгыз алектенүүгө убада берген.

Окуянын андан аркы жүрүшү көрсөткөндөй, биздин ошол кездеги реформаторлор чынында эле билбей калыштыбы, же саясий технологдор тарабынан иштелип чыккан стратегиялык пландын маңызы ушундай болгонбу, айтор ал реформалар бийлик вертикальдык чыңдаганы менен, экономикалык өнүгүүнүн негизи болгон бийлик субъектилеринин финансылык, демек, жалпы эле өз алдынчалыгын кескин чектеп койду. А бул алардын конституциялык милдеттерин аткарууда да жолтоо болууда.

Кыргыз Республикасынын Жергиликтүү өз алдынча башкаруулары союзунун директору Болотбек Асанкунов жергиликтүү өз алдынча башкаруудагы акыркы реформалар туурасында ушундай пикирин билдирди.

Бизде жергиликтүү бюджеттин аткарылышы иш жүзүндө кандай жүрүүдө? деген суроону коюп, кайра өзү жооп берди. - Жергиликтүү бийлик конституциялык укуктарын аткарып жатат деп айта албайбыз. Бул эмнеден көрүнүүдө? Ар бир муниципалитеттин ишинин ийгилиги анын финансылык абалынан көз каранды. А жергиликтүү бийлик органдарында бюджеттин киреше бөлүгүн толтуруу процессинин өзү жакшыртууну талап кылып отурат.

КРнын Жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери боюнча улуттук агенттигинин башкармалыгынын начальниги Санжар Икромов да ушундай пикирге кошулат.

- 2008-жылы кабыл алынган "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жана жергиликтүү мамлекеттик администрация жөнүндө" мыйзамга ылайык, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында (ЖӨБО) 25 ыйгарым бар, - деген пикирин билдирди ал. - Бирок анын баарын аткаруу тийиштүү финансы каражаттарын талап кылат. ЖӨБО-лордо каражаттар жок. Мына быйылкы жылга республикалык бюджетке мурда каралган транферттер да каралбай калды. Ошондуктан

айла кетип, биз жергиликтүү бюджеттерге түз түшүүчү салыктардын санын көбөйтүү сунушун киргиздик.

Өнүктүрүү институтунун башкармалыгынын төрайымы Надежда Добрецова өткөн бийликтин акыркы үч жылында жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары саясий, административдик жана финансылык өз алдынчалыгын толук жоготконун айтат.

- Азыр мага жергиликтүү өз алдынча башкаруу дегенде апрель окуяларынын алдындагы бир эпизод эске түшөт, - дейт ал. - Нарынга Данияр Усенов барып, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын башчыларын чогултуп алып, аларды калк менен байланышты жоготкондугу үчүн жемеледи. Таг-

лат. Ошондо мисалы, Токмок шаарынын бюджетти бир жылда үч эсеге өскөнүн айтат. Анткени жергиликтүү бюджетке түшүүчү салыктарды жыйноого жергиликтүү бийликтер кызыкдар болуп турушкан. Ошондуктан алар ишканаларды иштетүүгө, ишкердиктин жаңы объектилерин ачууга кызыкдар болуп калышкан. Айыл округдарынын башчылары бюджет түзгөнгө, отчет бергенге үйрөнүп алышкан.

Жалпы мамлекеттик салыктарды ажырымдоо боюнча так эрежелер кабыл алынышы керек. Жергиликтүү бюджетти башкарууга ошол жерде жашаган жарандар активдүү катышуусу керек. Анткени жергиликтүү адамдар гана бюджеттик каражаттарды кандай жумшоону чечилиши керек. Ошондо гана жергиликтүү калк өзү жашаган аймакты өнүктүрүү үчүн актив-

◆ Акча жана коом

«Борборлоштуруунун» кесепеттери,

же кайрадан эки баскычтуу бюджетке өтүү керекпи?

дырдын тамашасын кара, чынында К.Бакиев жана Д.Усенов өзү жетектеген ошол кездеги өкмөт 2010-жылдын апрелине карата жергиликтүү өз алдынча башкарууну жок кылуу үчүн баарын жасабады беле. Натыйжада ЖӨБОлор өз алдынча башкаруу эмес, мамлекеттик аткаруу органдары болуп калышкан.

Эми өлкөбүз өнүккөн десек, мамлекеттик органдардын ыйгарым укуктарын жергиликтүү органдарга кайрадан берүү керек. Болбосо мамлекеттик органдар ЖӨБОлорго үстөмдүк кылып алышты. Ар кандай мыйзамдык актылар аркылуу жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына тиешелүү болгон функцияларды жүктөп коюшту. Мисалы, райондун акими айыл округундагы жергиликтүү маанидеги маданий массалык иш-чараларды уюштурууну жергиликтүү бийликтерге жүктөп коет. А өз бюджетин үнөмдөп калат. Ал эми жергиликтүү бюджетте өз ыйгарымдарын аткарууга финансысы жок. Дүйнөлүк практикада каралгандай, мындай маселелерди өкмөт менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосундагы келишим аркылуу аткарууга болот. А мунун эмнеси өз алдынча башкаруу, тагыраак айтканда өз алдынчалык?

Азыр өлкө тандоо алдында турат. Биз өз алдынча башкаруу органдарын күчөтүү боюнча реформага барышыбыз керек. Ансыз, дүйнөлүк практика көрсөткөндөй чон жаратылыш байлыктары жок ичинкей өлкөдө башкача өнүгүүгө альтернатива жок.

Кайрадан эки деңгээлгеби?

Азыр бюджеттин эки деңгээлине кайрадан келүү маселеси күчтү турат. Финансы министрлиги муниципалитет органдары менен түздөн-түз иштеши керек. Мына ушул жерден 2006-жылы эки баскычтуу бюджетке өтүп жаткандагы айрым скептиктердин ишенбөөчүлүк пикирлері эске түшөт. Бирок, ошол жылы жергиликтүү бюджеттердин аткарылышы мурда болуп көрбөгөндөй өскөн.

Болотбек Асанкунов да республикалык бюджет жана жергиликтүү - шаарлардын, айылдардын бюджетти болгон кезде эске са-

дуу катыша башташат.

Эксперттердин пикири боюнча, жаңы Конституция жергиликтүү өз алдынча башкаруу боюнча мыйзамдарды иштеп чыгууга көп өз алдынчалыктуу берди. Эми ал мыйзам кандай боло тургандыгы чоң суроо. Азырынча аткаруу бийлиги азыркы статус-квоу сактап калууга кызыкдар болуп жаткансыйт.

Азыркы кырдаал райондук, облустук бийликтерди да канааттандырат. Райондун акими азыр айыл округ башчысын түргүзүп алып сөгүш жарыялайт. Бул нонсенс. Анткени мындай айыл округ башчысы адамдарды укпастан, губернаторду жана акимди гана угуп калды, ошондуктан жергиликтүү адамдарда мамлекеттик бийлик жөнүндө терс пикирге өз боло башташат. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кадыр-баркын дискредитациялоо болот.

"Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жана жергиликтүү мамлекеттик администрация жөнүндө" мыйзам эки бийликти жөнгө салып турат, - дейт Надежда Добрецова. - Жергиликтүү мамлекеттик администрация - аткаруу бийлиги, ал мамлекеттик бийликтин органы. Ал эми жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы эл тарабынан шайланган орган. Анын ал кантип аткаруу бийлиги тарабынан башкарылышы керек?

Ал айрым бир парадоксалуу коллизияны мисал келтирет:

- Айталы билим берүү же саламаттыкты сактоо боюнча мыйзамдар "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жана жергиликтүү мамлекеттик администрация жөнүндө" мыйзамына караганда жогорудай сезилет. Ошондуктан алар үстөмдүк кылып кетип ЖӨБО-лордун негизги мыйзамы иштебей калууда, аткарылбай калат. Айылдык кеңеш райондун акими сунуш кылган адамды шайлабаса, таркатылып жиберилген. Ошондуктан айыл округ башчысы акимди карап калган.

Мына ошондуктан демилгечилер 2007-жылга чейин болуп келгендей, жергиликтүү муниципалитеттердин башчыларын кайрадан шайлоо системасын өтүүнү сунушташууда. Азыркы бюджеттеги чоң тартыштык болуп турган учурда мамлекеттик бийлик башындагылар мындай батыл кадамга бара алышпайбы?

Мырзакат ТЫНАЛИЕВ,
"Кыргыз Туусу"